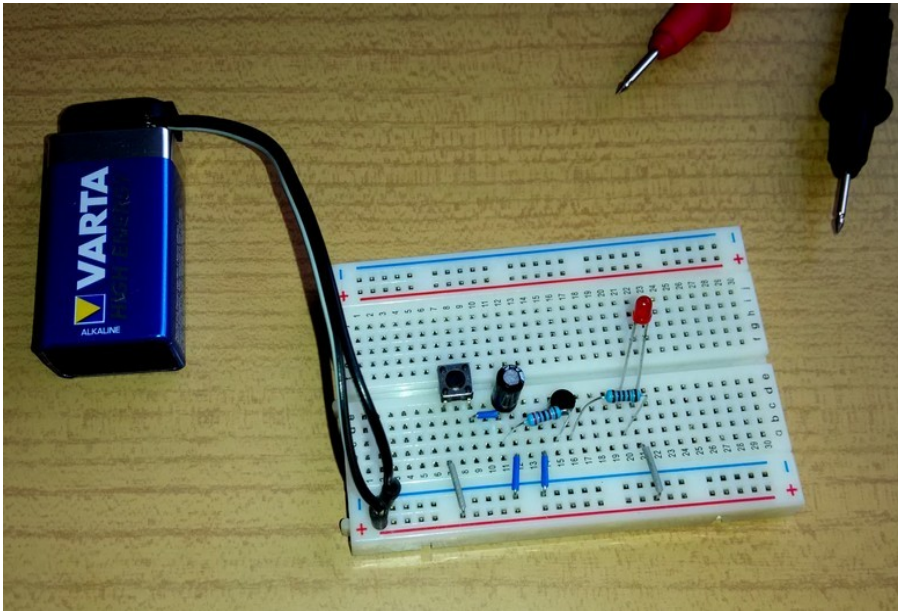

Bevezetés az elektronikába

6. Egyszerű tranzisztoros kapcsolások

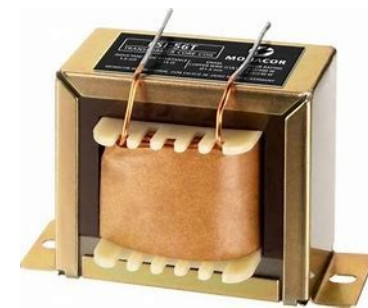
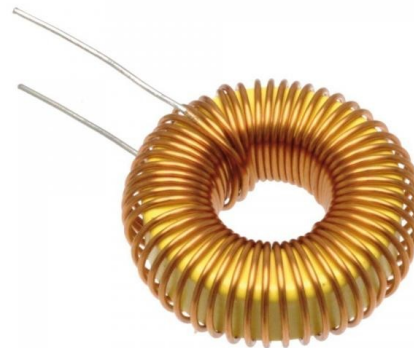
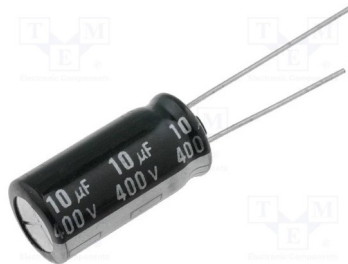
Felhasznált irodalom

- ❑ Tudásbázis: [Bipoláris tranzisztorok](#) (Sulinet - szakképzés)
- ❑ Wikipedia: [Tranzisztor](#)
- ❑ Colin Mitchell: [200 Transistor circuits](#)
- ❑ P. Falstad: [Circuit simulation](#)
- ❑ F-alpha.net: [Transistor basic circuits](#)
- ❑ CONRAD Elektronik: [Elektronikai kísérletező készlet útmutatója](#)

Tranziens jelenségek

- Az előzőekben csupán az áramkörök állandósult állapotaival foglalkoztunk (ki- vagy bekapcsolt állapot), magával az átmenet jelenségével nem.
- Az átmeneti jelenségek túlmutatnak az egyenáramú hálózatok területén: a fellépő áramok és feszültségek időbeli változást mutatnak
- A jelenségek megértéséhez meg kell ismerkednünk két további áramköri elemmel: **kondenzátor** és **tekercs** (kapacitás és induktivitás)

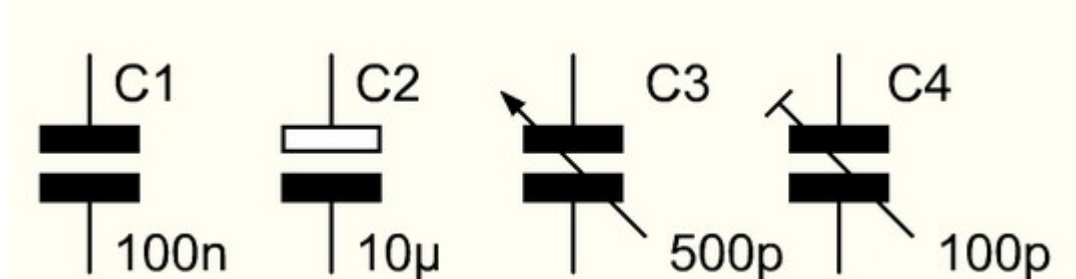

Kondenzátorok

- A **kondenzátor** jellemzője a töltéstároló-képesség (kapacitás). Két, egymástól elszigetelt elektródából áll („fegyverzetek”), melyek között a felhalmozott töltések elektromos teret hoznak létre. A kondenzátor feltöltése után a töltések áramlása megszűnik, tehát egyenáramú körben szakadásként viselkedik.
- A kapacitás jele: **C** (a latin *capacitas* szó kezdőbetűje)
- A kapacitás mértékegysége: **farad**, mértékegységének jele: **F**. (1 F a kapacitás, ha a fegyverzeteken 1 Coulomb töltést felhalmozva 1 V feszültség mérhető).
Kisebbségi egységei: **μF** (mikrofarad = 10^{-6} F), **nF** (nanofarad = 10^{-9} F),
pF (pikofarad = 10^{-12} F).
- A kondenzátor időben változó feszültsége és árama közötti összefüggés:

$$I(t) = C \cdot dU / dt$$

- Vannak polarizált kondenzátorok (pl. elektrolit-kondenzátorok), melyeknél ügyelni kell a bekötésre. Ügyeljünk a kondenzátorok átütési feszültségére is!

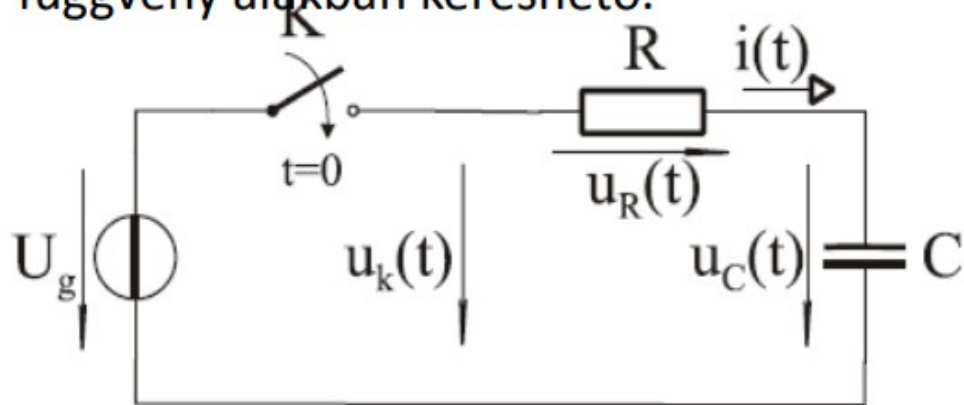

Nem polarizált, polarizált, változtatható és hangoló (trimmer) kondenzátor rajzjele

Bekapcsolási jelenségek soros RC körben

Tekintsük az alábbi kapcsolást és vizsgáljuk azt az esetet, amikor a passzív elemek energia- és feszültségmentesek! Mi történik a kapcsoló zárását követően?

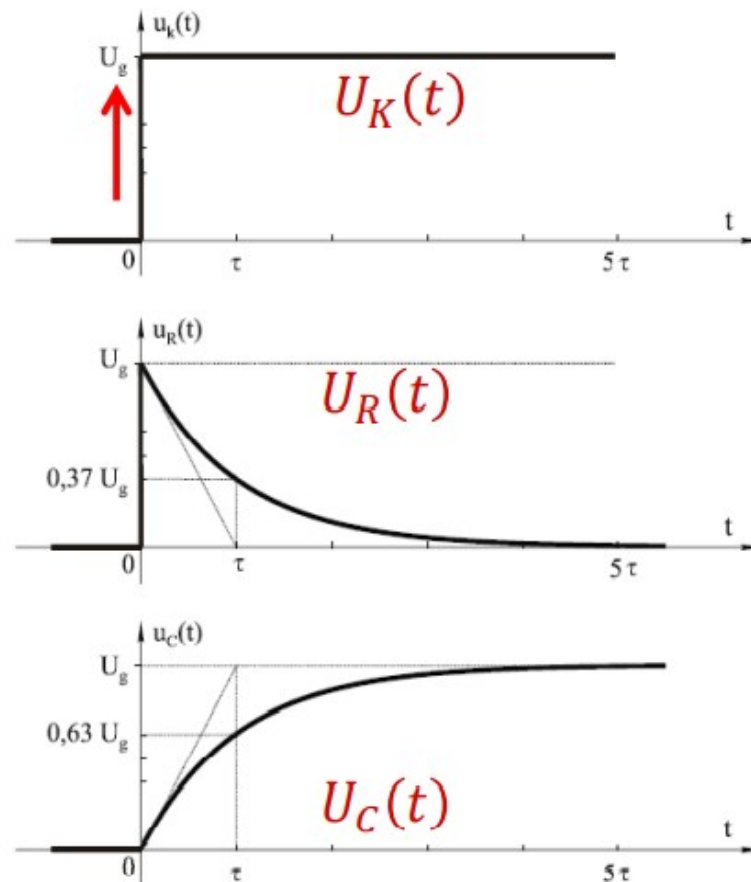
$U_g = U_R + U_C = R \cdot I(t) + U_C(t)$ másrészt $I(t) = C \cdot dU_C(t)/dt$ végeredményben tehát egy differenciálegyenletet kapunk $U_C(t)$ -re, amelynek megoldása exponenciális függvény alakban kereshető.

Ha $t = 0$ pillanatban zárjuk a kapcsolót, u_K , u_R és u_C időbeli lefolyása: $u_K =$ egységugrás,

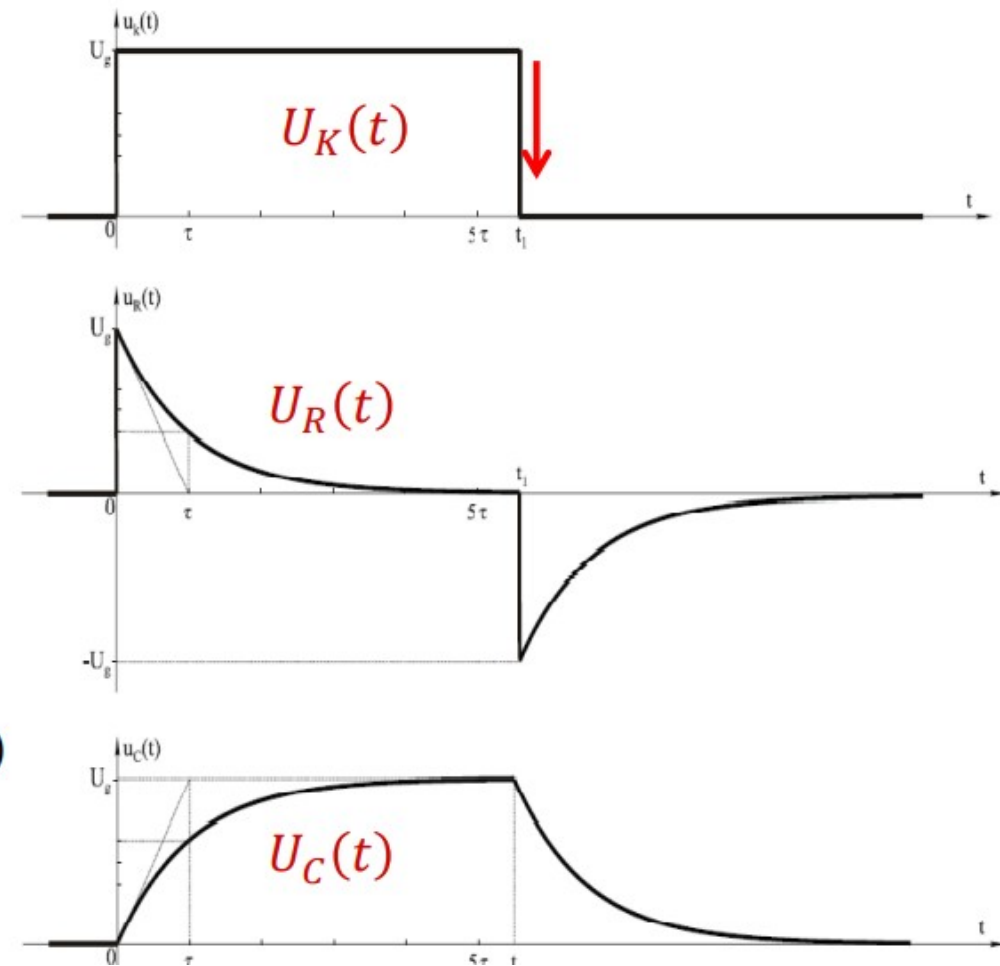
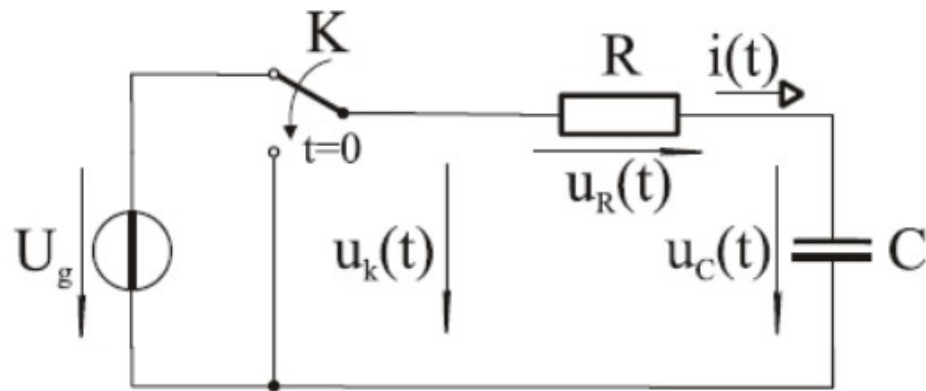
$$u_R = U_g \cdot e^{-t/\tau} \quad \text{és} \quad u_C = U_g(1 - e^{-t/\tau})$$

Ahol $\tau = R \cdot C$, az ún. időállandó

Kikapcsolási jelenségek soros RC körben

Kisütés : Ha a feltöltött kondenzátort a soros ellenállással $t = t_1$ pillanatban rövidre zárjuk, egy kikapcsolási tranzienst játszódik le.

u_K = negatív egységugrás,

$$u_R = -U_g \cdot e^{-(t-t_1)/\tau} \quad \text{és} \quad u_C = U_g \cdot e^{-(t-t_1)/\tau}$$

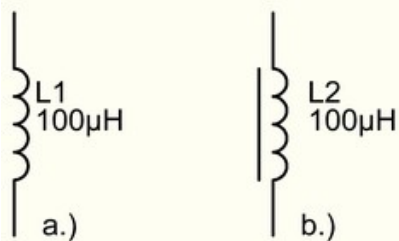
ahol $\tau = R \cdot C$, az ún. időállandó

A tekercs (induktivitás)

- Az induktivitásokkal tekercsek (csavarmenet-szerűen feltekert vezeték) formájában találkozunk. Az induktivitáson átfolyó áram a tekercs körül mágneses teret kelt (ennek gyakorlati felhasználása például az elektromágnes, a villanymotor, illetve az elektromágneses jelfogó)
- Ha időben változó árammal keltett mágneses térbe egy másik tekercset elhelyezünk, abban feszültség indukálódik (transzformátor). Indukciós jelenségeket az első tekercsben is megfigyelhetünk (önindukció): a változó mágneses tér olyan áramlökéseket indukál, amely az őt létrehozó hatást (pl. a befolyó áram ki- és bekapcsolását) gátolni igyekszik.
- Az induktivitás egyenáram esetében egyszerű átvezetésként működik, időben változó áram esetén pedig frekvenciafüggő ellenállásként viselkedik (minél gyorsabb az időbeli változás, annál jobban gátolni igyekszik az átfolyó áramot).
- Az induktivitás jele: **L**, mértékegysége: **henri**, mértékegységének jele: **H**

Összefüggés: $U(t) = L \cdot dI(t)/dt$ ahol $dI(t)/dt$ az áram változási sebessége.

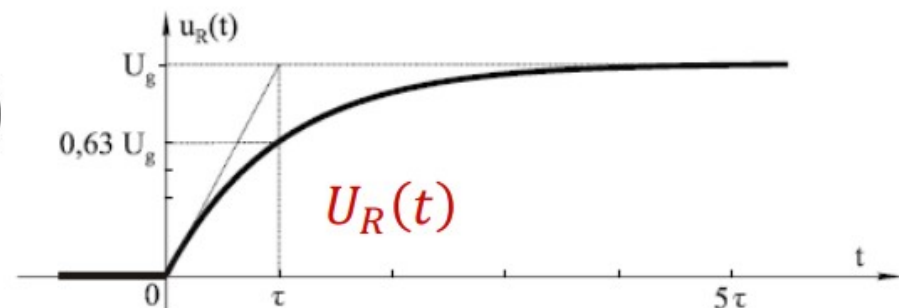
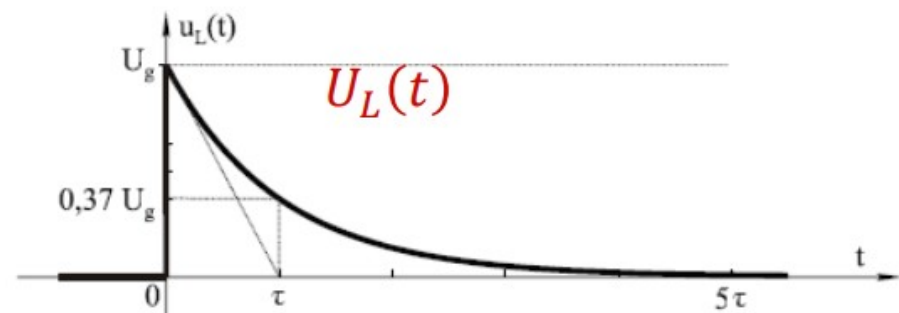
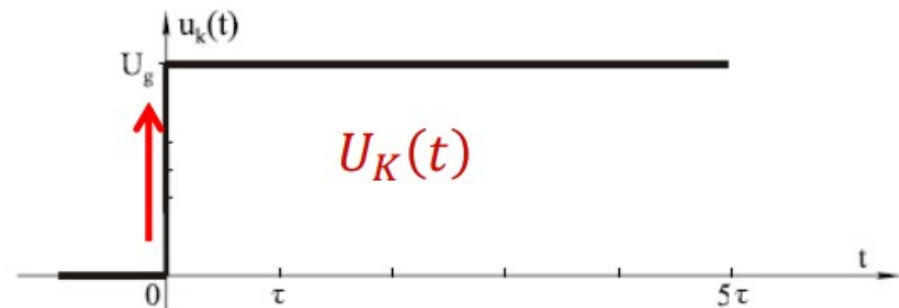
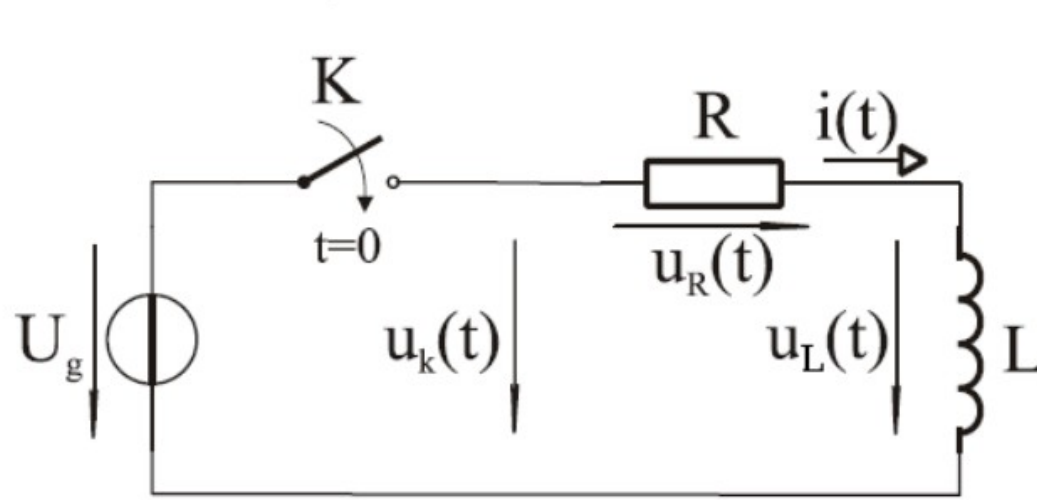
Légmagos és
vasmagos tekercs
rajzjele

Bekapcsolási jelenségek soros RL körben

Tekintsük az alábbi kapcsolást és vizsgáljuk azt az esetet, amikor a passzív elemek energia- és feszültségmentesek! Mi történik a kapcsoló zárását követően?

$U_g = U_R + U_L = R \cdot I(t) + U_L(t)$ másrészt $U_L(t) = L \cdot dI(t)/dt$ végeredményben tehát az RC kapcsoláshoz hasonló differenciálegyenletet kapunk $I(t)$ -re.

Ha $t = 0$ pillanatban zárjuk a kapcsolót, u_K , u_R és u_L időbeli lefolyása: $u_K =$ egységugrás,

$$U_L(t) = U_g \cdot (e^{-t/\tau}) \text{ és } U_R(t) = U_g \cdot (1 - e^{-t/\tau})$$

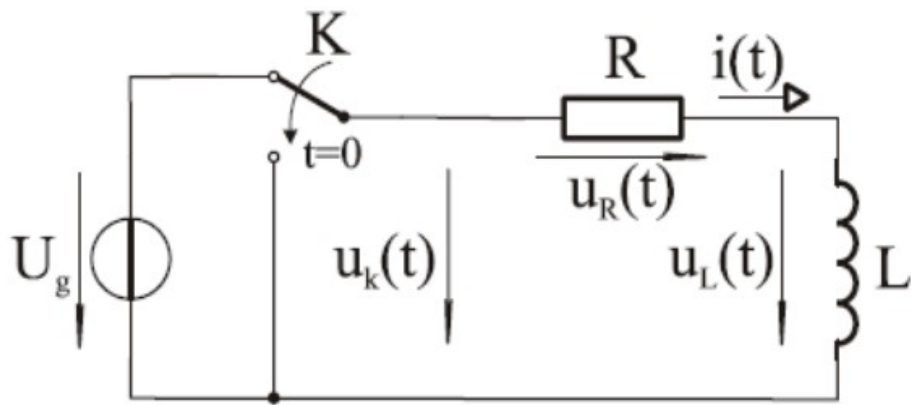
ahol $\tau = L/R$, az ún. időállandó

Kikapcsolási jelenségek soros RL körben

Ha állandósult áramú tekercset a soros ellenállással $t = t_1$ pillanatban rövidre zárjuk, egy kikapcsolási tranziens folyamat játszódik le. A kikapcsolás pillanatában U_k nullára vált:

$$0 = U_R + U_L = R \cdot I(t) + L \cdot dI(t)/dt, \text{ melynek megoldása: } I(t) = \frac{L}{R} \cdot e^{-t/\tau}.$$

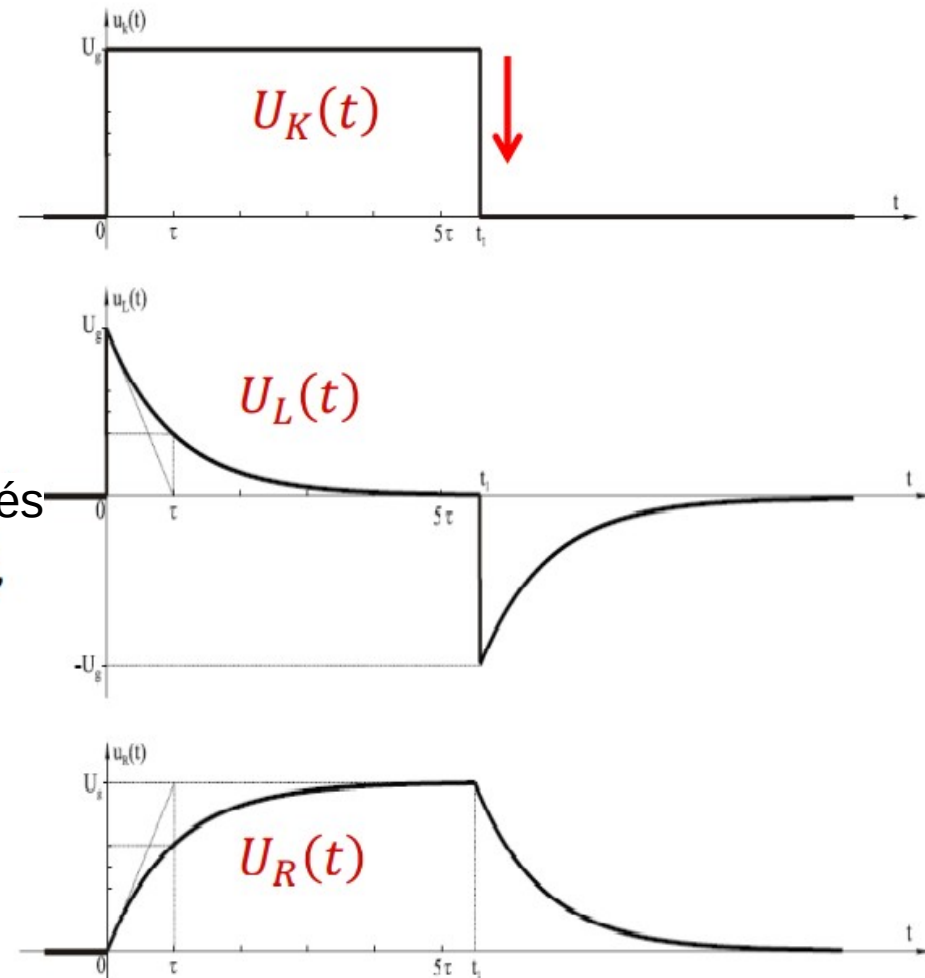

Ha $t = t_1$ pillanatban billentjük át a kapcsolót, u_k , u_R és u_L időbeli lefolyása: $u_k =$ negatív egységugrás,

$$U_R(t) = U_g \cdot (e^{-(t-t_1)/\tau})$$

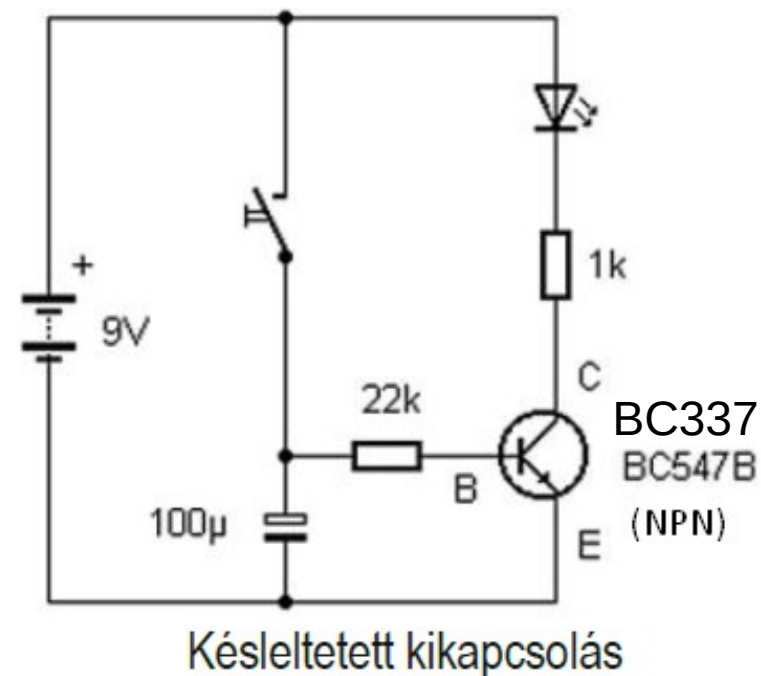
$$U_L(t) = -U_g \cdot (1 - e^{-(t-t_1)/\tau})$$

ahol $\tau = L/R$, az ún. időállandó

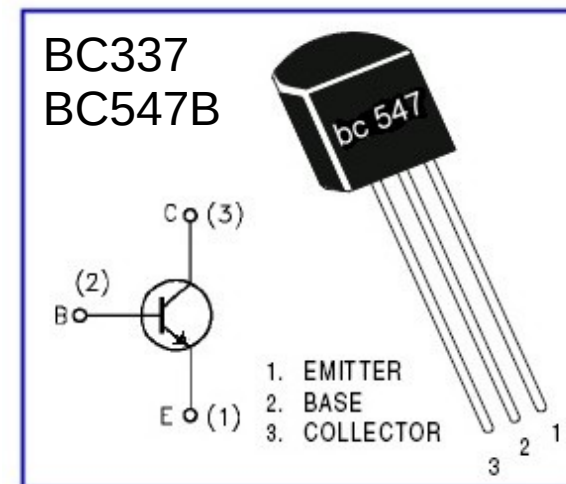
Késleltett kikapcsolás

- Ez a kapcsolás a CONRAD Elektronik elektronikai kísérletező készletének egyik mintapéldája
- A nyomógomb lenyomásakor a LED azonnal kigyullad. A nyomógomb elengedésekor a kondenzátorban tárolt töltés egy ideig még képes fenntartani a nyitó bázisáramot, majd a LED fénye fokozatosan csökkenni kezd, ahogy a kondenzátor kisül

Építési tanácsok:

- 5 V-os tápfeszültség esetén az ellenállások értékét felezzük meg!
- PNP tranzisztort is használhatunk, de az áramforrás, a LED és a kondenzátor polaritását ellenkezőjére kell váltani!
- Ügyeljünk a tranzisztor bekötésére!

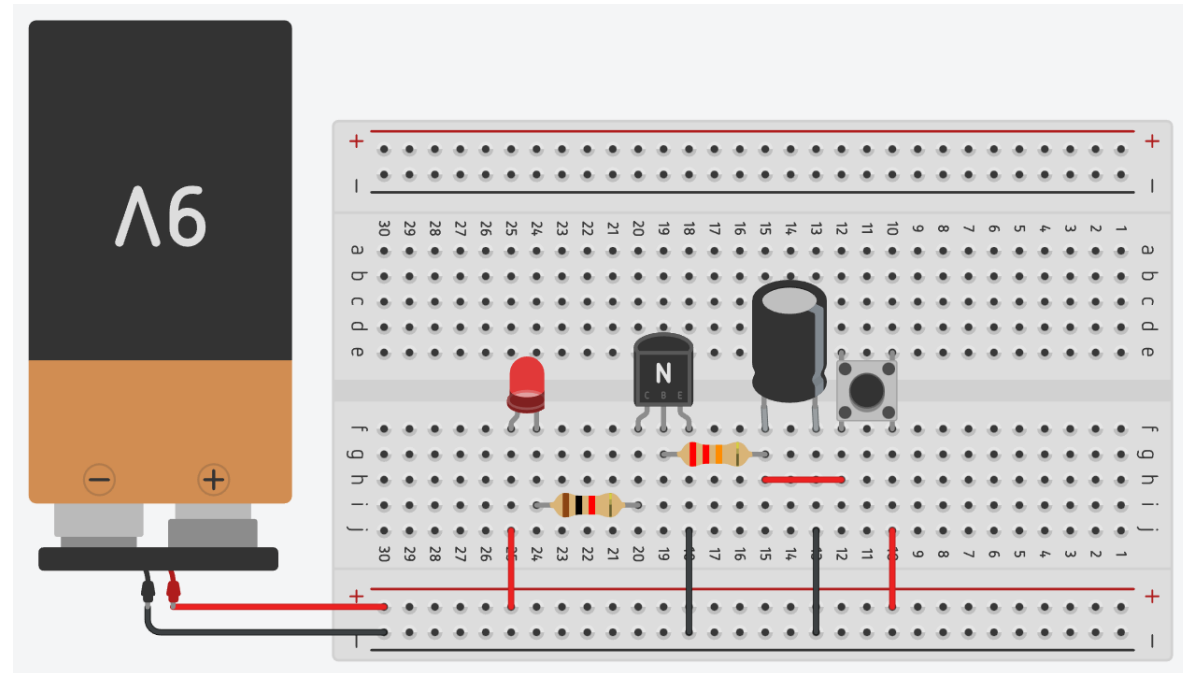
A késleltető megépítése

- Az ábrán egy lehetséges elrendezést mutatunk be

Hozzávalók:

- 1 db NPN tranzisztor (pl. BC337)
- 1 db LED
- 1 db 100 μ F ELKO
- 1 db nyomógomb
- 1 db 22 k ellenállás
- 1 db 1 k ellenállás

Dugaszolós próbapanel,
áramforrás, vezetékek

Áramkör szimuláció TinkercAD-dal

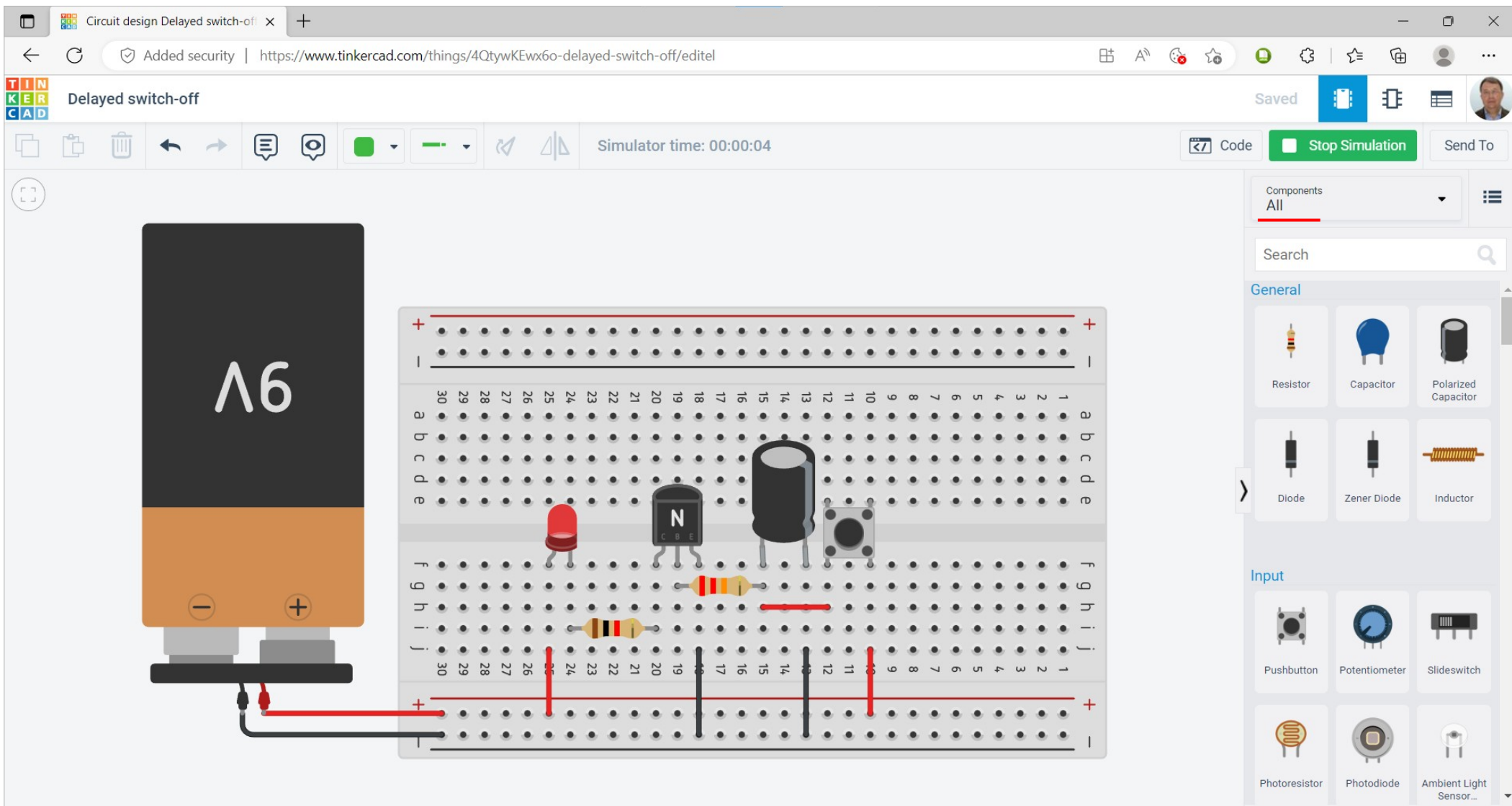
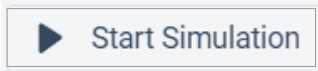
Belépés: tinkercad.com

Tervezés:

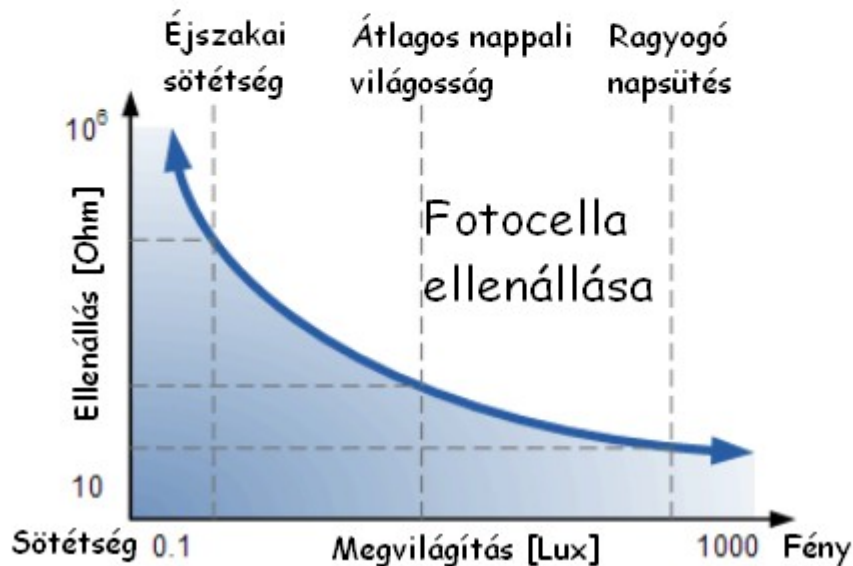
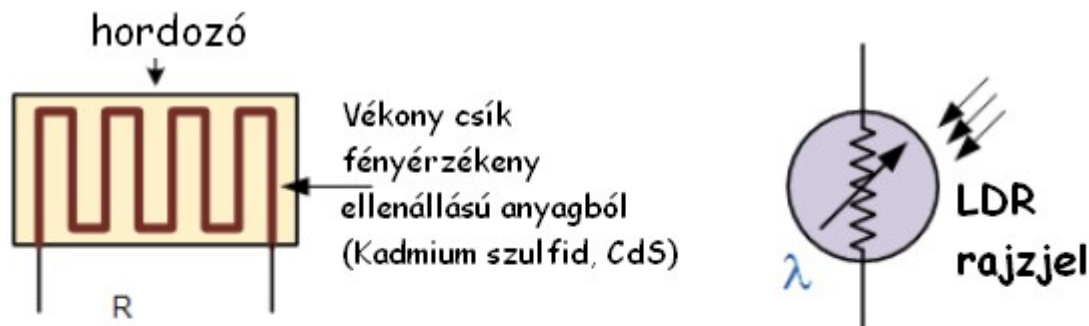
Circuit

Szimuláció:

Fényérzékeny ellenállás

- Egy fényérzékeny ellenállás (LDR = Light Dependent Resistor) segítségével fényre vagy sötétre érzékeny áramkört készíthetünk

Megvilágított állapotban a fotoellenállás ellenállása kicsi (1-2 k Ω),

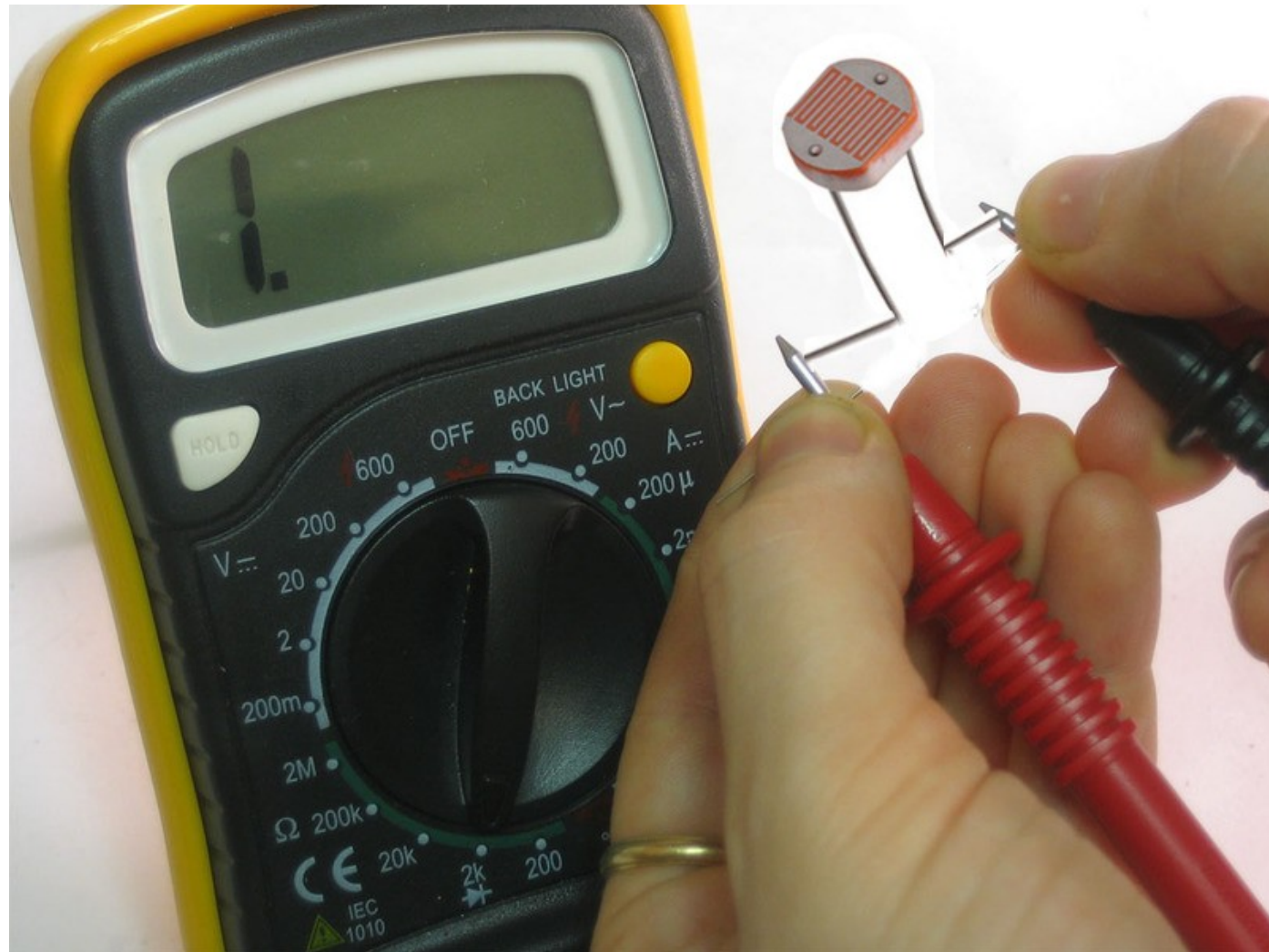
Sötét állapotban a fotoellenállás értéke megnövekszik (több tíz, vagy több száz k Ω -ra).

1. Feladat: fotoellenállás mérése

- Mérjük meg egy fényérzékeny ellenállás értékét megvilágított és elsötétített állapotban!

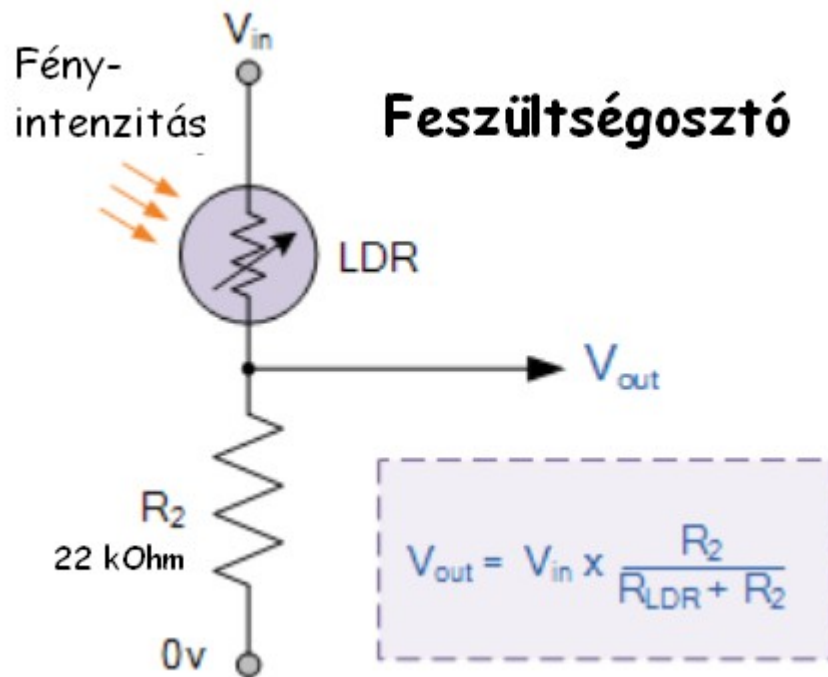
■ R1: _____

■ R2: _____

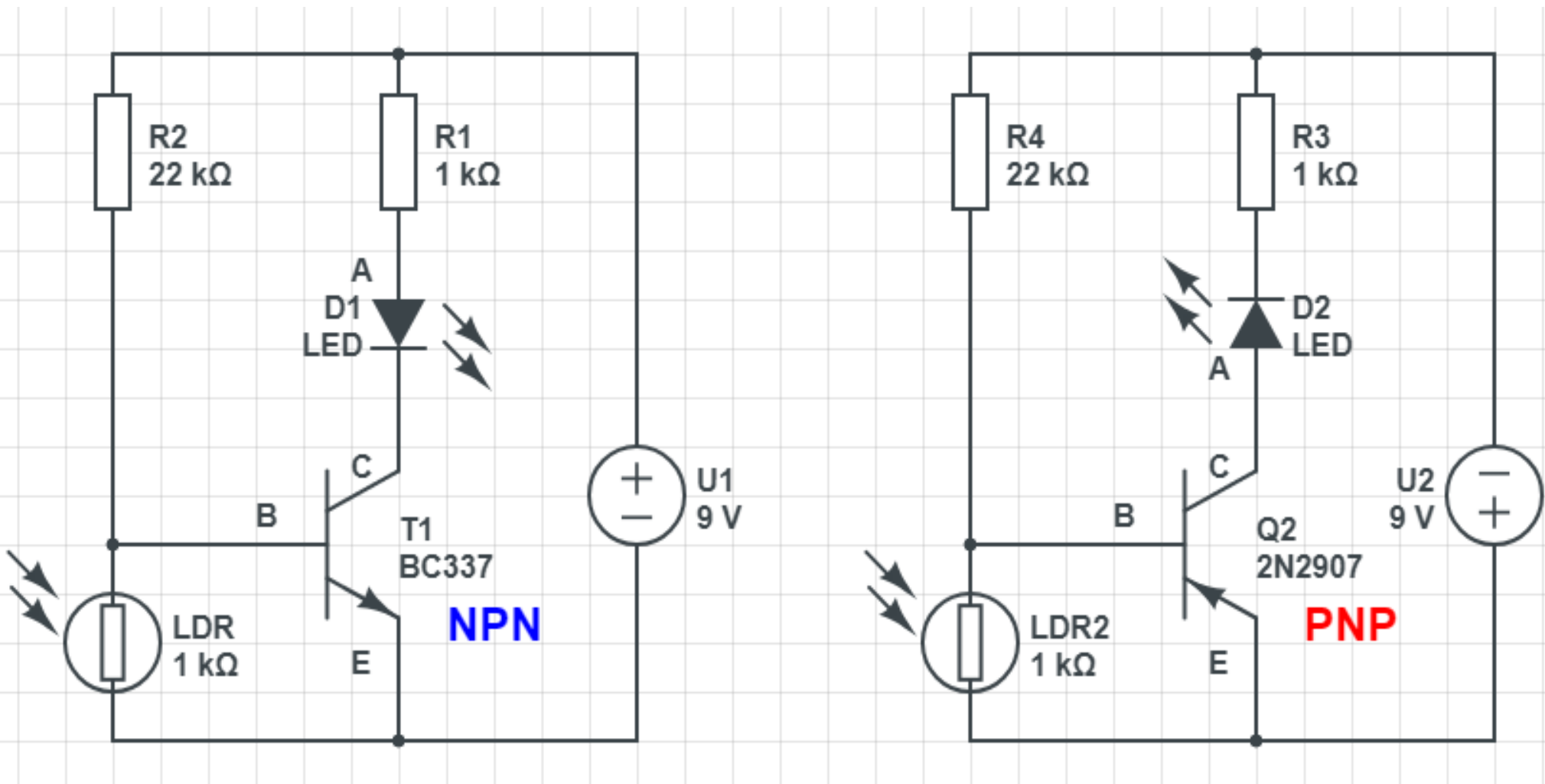
2. Feladat: fényérzékeny feszültségosztó

- Vizsgáljuk meg az alábbi kapcsolás viselkedését megvilágított és elsötétített állapotban!
- Mérjük meg a leosztott feszültséget egy multiméterrel!

Alkonyatkapcsoló áramkör

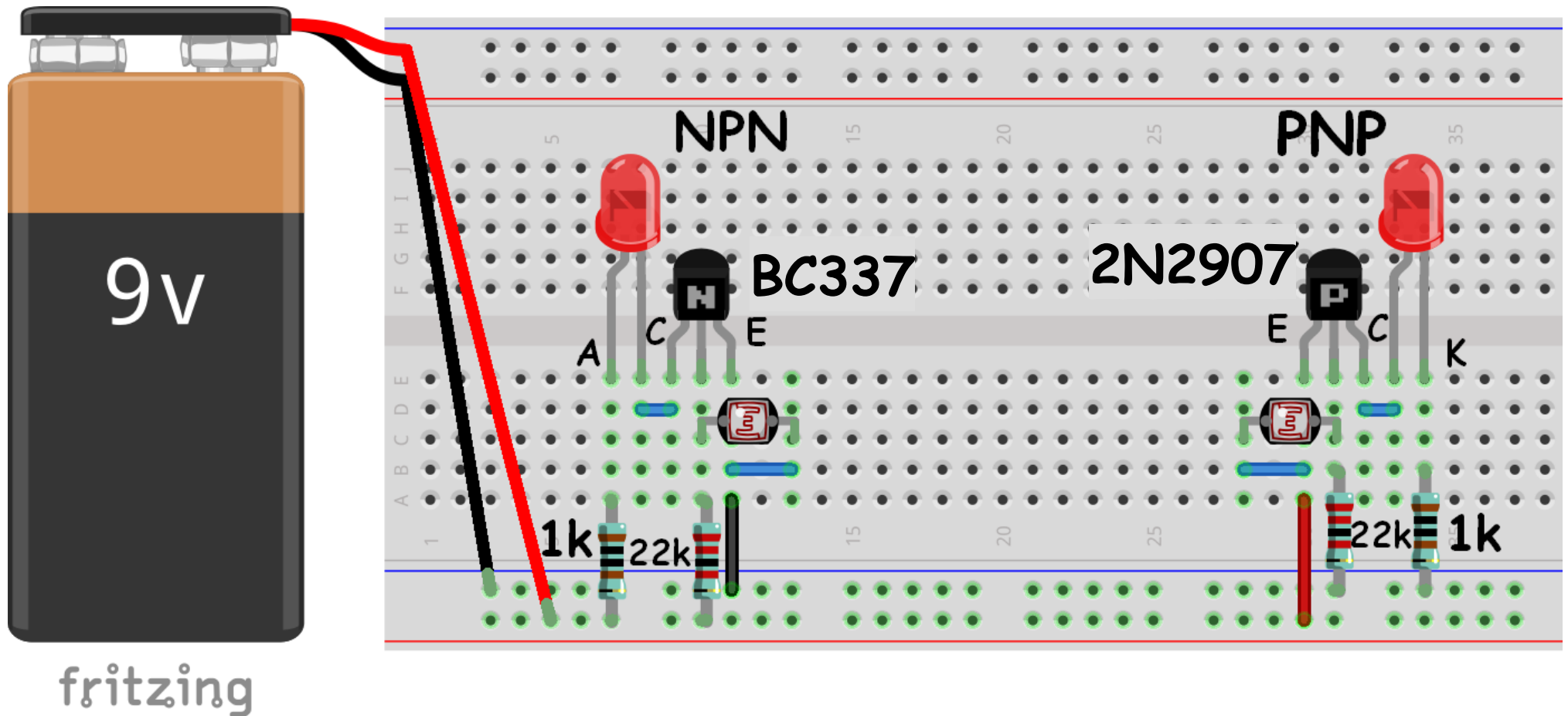
- Egy fényérzékeny ellenállás (LDR = Light Dependent Resistor) segítségével fényre vagy sötétre érzékeny áramkört készíthetünk

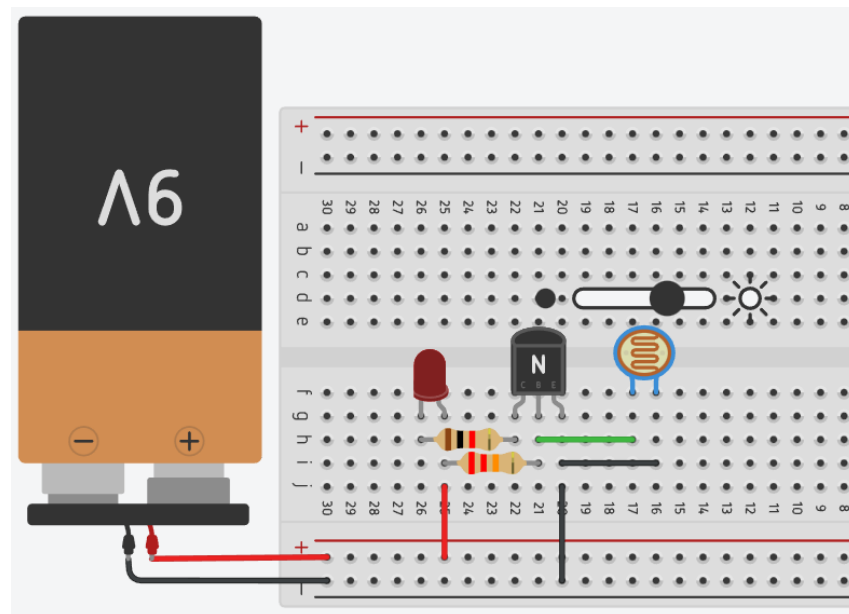
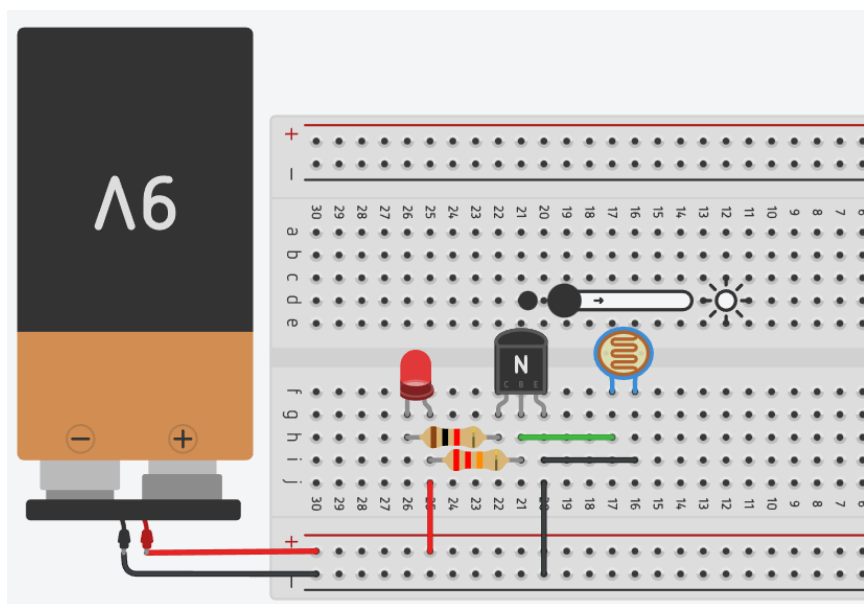
Alkonyatkapcsoló áramkör

- Az alábbi ábrán mind az NPN, mint a PNP tranzisztorral kivitelezett kapcsolásra mutatunk egy-egy lehetséges elrendezést
- Ügyeljünk a polaritásokra és a tranzisztor lábak sorrendjére!

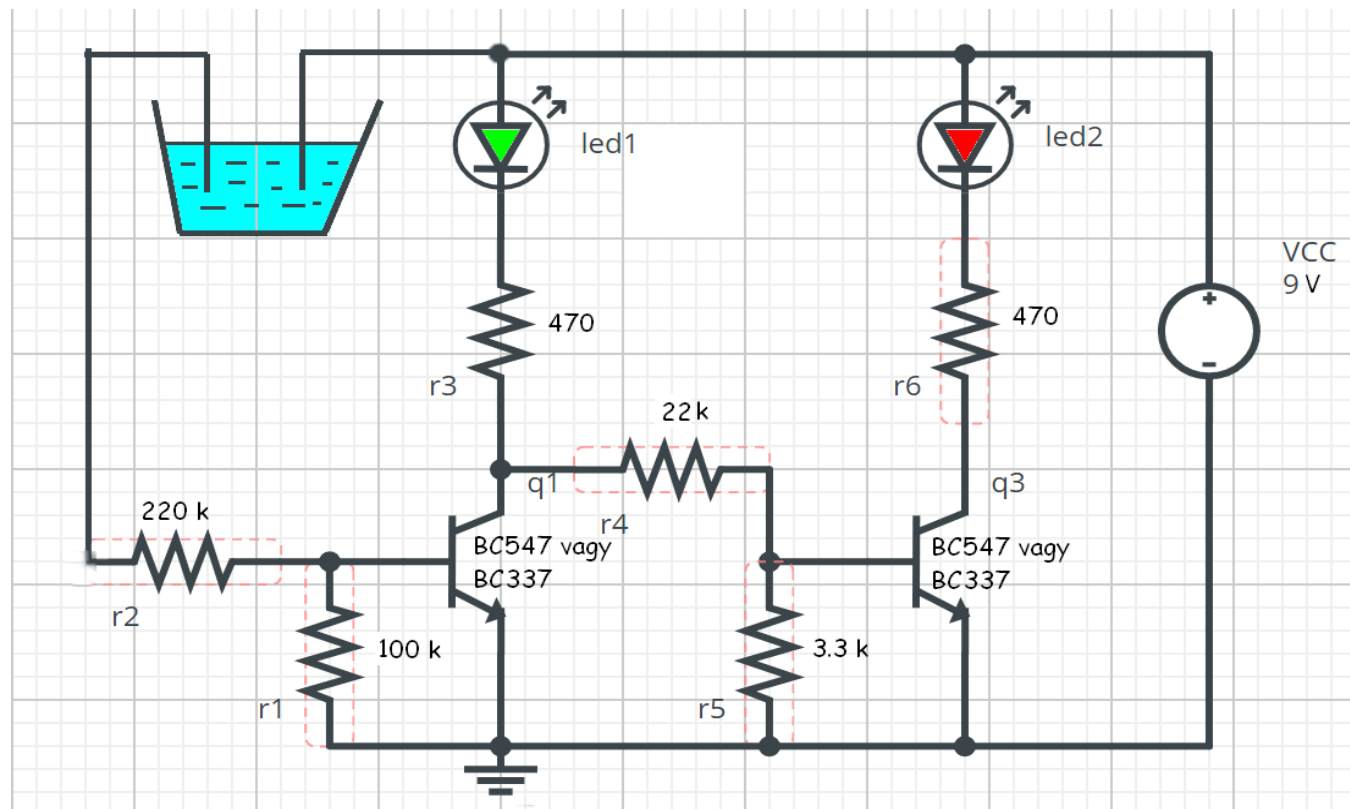
Áramkör szimuláció TinkerCAD-del

- Itt egy másfajta elrendezést mutatunk be (az NPN tranzisztoros változatot építettük meg)
- A szimuláció elindítása után a fényérzékeny ellenállásra kattintva felbukkan egy csúszka, amelyen a szimulálni kívánt megvilágítási erősséget beállíthatjuk
  - ❖ Erős megvilágításnál az LDR értéke kicsiny, a tranzisztor nem nyit ki
  - ❖ Gyenge fénynél az LDR értéke nagy, a 22 k Ω -on keresztül a tranzisztor kinyit

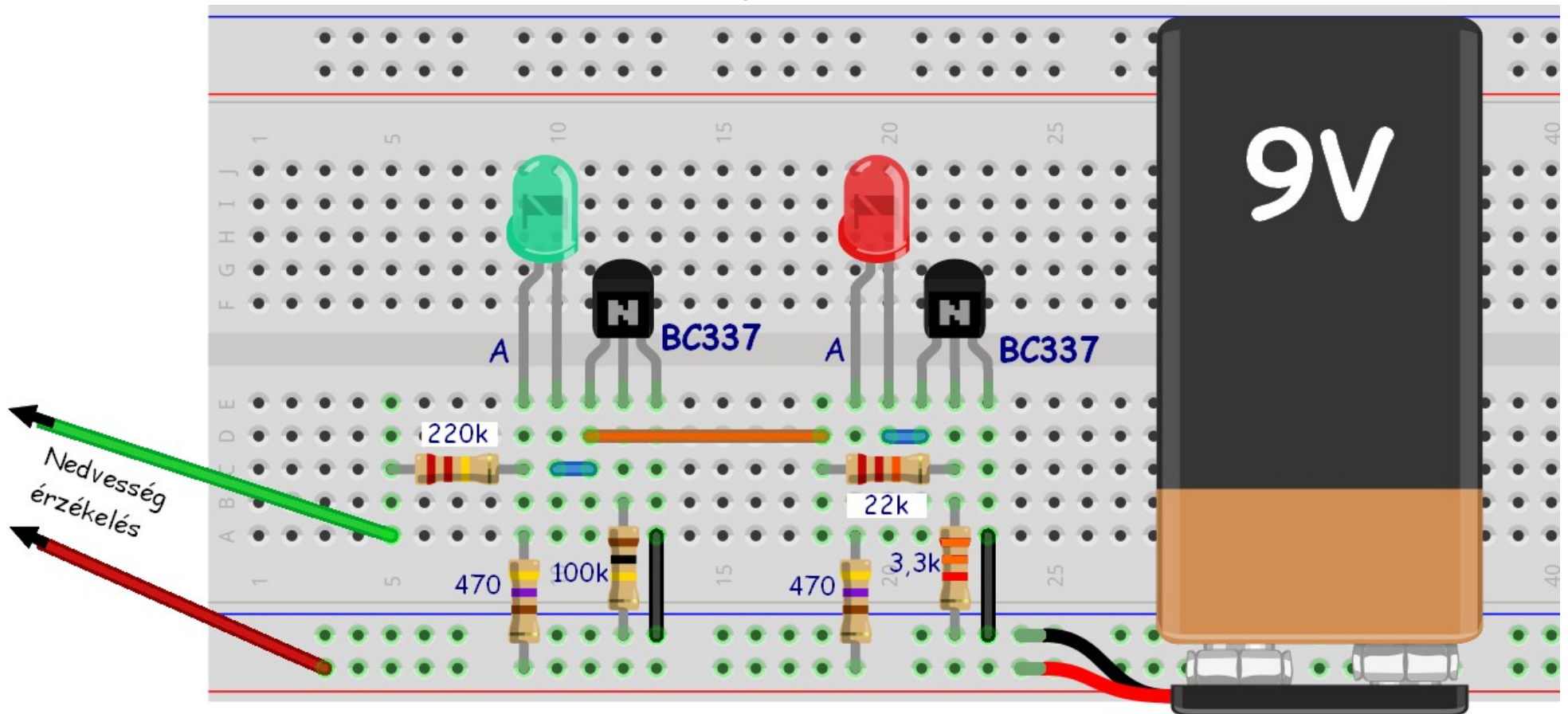
Nedvességérzékelő kapcsolás

- Ha az érzékelők közötti közeg vezet (folyadék, nedves talaj), akkor a baloldali tranzisztor kinyit, a zöld LED világít
- Ha az érzékelők közt az átvezetés lecsökken, a baloldali tranzisztor lezár, a zöld LED kialszik, a jobboldali tranzisztor kinyit, a piros LED világít.

Nedvességérzékelő kapcsolás

- Az alábbi ábrán bemutatunk egy lehetséges áramköri elrendezést
- Ügyeljünk a tápfeszültség polaritására és a tranzisztorlábak sorrendjére! Az ábrán látható **BC337** esetében balról jobbra haladva **C B E** a lábak sorrendje

Ellenállás színkódok

